СОВЕТЛАР ДАВРИДА ЎЗБЕКИСТОН ХОТИН-ҚИЗЛАРИНИНГ ИЖТИМОИЙ АҲВОЛИ

Д.СОБИРОВА

В статье анализируется политика Советской власти в отношении женщин Узбекистана, дается анализ характерных особенностей данной политики и положения женщин в общественной жизни Узбекистана в исследуемый период.

Policy of Soviet authorities regarding women in Uzbekistan is analysed in this article , and it has been given the analysis of the typical particularities of those policy and women's position in social life of Uzbekistan during this investigated period.

Хотин-қизларга муносабат масаласи башарият тарихида доимо ўзига хос мураккаб ижтимоий муаммолардан бири бўлиб келган бўлса-да, собиқ Иттифоқ тузуми даврида ўзбек хотин-қизлари аҳволига муҳим ижтимоий масала сифатида қаралмади. Совет ҳукумати ва коммунистик партия ушбу ижтимоий-сиёсий масалани ўзининг сиёсий ва иқтисодий манфаатларидан келиб чиқиб, кескин ҳал қилиш йўлидан борди.

Шунинг учун ҳам хотин-қизлар масаласи муаммоларини ҳал этишга бағишланган хорижий мамлакатлар томонидан қабул қилинган кўплаб халқаро ҳужжатлар собиқ совет ҳукуматининг эътиборини тортмади[1]. Мисол учун, 1935 йил 21 июнда Женевада қабул қилинган «Ишнинг давом этиш муддатини ҳафтасига 40 соатга қисқартириш тўғрисида"ги 47-Конвенция, 1936 йил 24 июнда қабул қилинган «Ҳақ тўланадиган йиллик таътиллар тўғрисида"ги Конвенция, 1919 йилда Женевада қабул қилинган ва 1952 йил 28 июнда қайта кўриб чиқилган «Оналикни муҳофаза этиш тўғрисида"ги 103-Конвенция, 1979 йил 18 декабрда БМТ Бош Ассамблеяси томонидан Нью-Йоркда қабул қилинган ва 1981 йилда кучга кирган "Хотин-қизлар ҳуқуқларини камситишнинг барча шаклларига барҳам бериш тўғрисида"ги Конвенция шулар жумласидандир. Натижада, совет даврида аёлларнинг ҳуқуқлари жаҳон ҳамжамияти хотин-қизларидан ижтимоий муҳофазалаш борасида анча орқада қолган эди[2;403].

Аёллар муаммосига тааллуқли камчиликларни жаҳон миқёсида умумижтимоий ҳодиса эканлигининг эътироф этилиши ҳамда бу камчиликларни изчиллик билан бартараф этиб боришга ҳаракат қилиниши, аёлларнинг ижтимоий ҳаётга аралашуви, уларнинг жамиятдаги мавқеини оширди. Улар моддий қарамликдан қисман қутулиб, ўз истеъдод ва қобилиятларини тўла намоён этиш имкониятига эга бўлдилар. Бу ҳодиса, деярли барча мамлакатларнинг аёллар бўйича олиб борган сиёсатини, уларга муносабатини ўзгартиришга олиб келди. Миллат ва жамиятнинг келажаги аёл фаолиятининг иштироки билан тўлиқ эканлигини эътироф этишга, ижтимоий ҳаётнинг барча соҳасида илм-фан, техника, ишлаб чиқаришда, бошқарувда уларнинг фаол иштирок этувига эришган тақдирдагина жамият ўз ривожида мукаммал йўналишига эга бўлиши мумкин эканлигини жаҳон аҳли тушуниб етди. Аёл ночор ва қўрқоқ ерда ҳаёт ҳам ночор ва қўрқинчга тўла эканлиги ҳар томонлама, ҳар ерда исботланди. Ночор аёл қудратли ўғил ва ўктам қизларни туғиб, тарбиялай олмаслиги аниқланди. Бу жамиятнинг феминизациялашувига йўл очди ҳамда аёлларнинг турли ижтимоий соҳаларда катта ютуқларни қўлга киритишига имконият яратди.

Собиқ Иттифоқ даврида «аёлларга эркаклар билан тенг ҳуқуқ берилиши" муносабати билан аёлларнинг жамоат ишларидаги иштироки ортиб борди. Улар жамиятда, жамоатчилик ишларида эркаклар билан тенг иштирок этиши билан бир вақтда уларнинг оиладаги анъанавий, этник ҳолатлари: аёллик, оналик мавқеи, оилавий роллар тақсимотида улар зиммасига тушадиган ишлар миқдорининг кўплиги сақланиб қолаверди.

Совет ҳокимияти ва коммунистик партия ўзининг дастлабки кунлариданоқ халқни тоифа ва гуруҳларга бўлиш сиёсатини қўллади. Бу билан ижтимоий ҳамкорлик ғоясига зарба бериб, маҳаллий аҳоли ўртасида ижтимоий зиддиятни юзага келтирди. Бу ҳол албатта хотин-қизлар турмушига ҳам ўзининг салбий таъсирини кўрсатиб, улар аҳволининг янада оғирлашувига сабаб бўлди.

Совет ҳокимияти хотин-қизлар ўртасида олиб борган сиёсатининг мустамлакачилик моҳиятини турли шаклларда ниқоблашга ҳаракат қилди.

Жумладан:

- ўзбек аёллар менталитетининг ўзига хослигини, уларнинг миллий ва диний анъаналарини, маънавий қадриятларини эътиборга олмай, уларнинг ижтимоий аҳволини ҳамда турмуш тарзини ўзгартиришга интилди;

- аёллар руҳиятидаги исёнкорлик, жанговарлик туйғулари эса моддий неъматлар ишлаб чиқариш доирасига йўналтирилиб, қоралаб кўрсатилган ўз миллий, диний анъаналари ва урф-одатларига қарши курашга сафарбар этилди;

- ўзбек хотин-қизларининг сиёсий ҳамда ҳуқуқий онгини шакллантирмасликка қаратилган сиёсат туфайли уларнинг миллий ўзликни англаш ва мустақиллик сари курашиш учун зарур бўлган туғма эҳтиёжларининг уйғонишига йўл қўйилмади;

Шу мақсадда хотин-қизларни ҳар жабҳада фаоллаштириш ишларига зўр берилган. Бу жараённи биз уруш йиллари даврида ҳам кўрамиз.

Урушнинг биринчи кунларидан бошлаб ҳарбий госпиталларда текин ишлаб берувчи аёллар ҳаракати кенгайиб борди. Ўзбекистонга жойлаштирилган 30 дан ортиқ госпиталларда аёллар жангоҳларда оғир яраланган жангчиларни парвариш қилишда тиббий ходимлар билан биргаликда фаолият олиб бордилар.

Президент И.А.Каримов ўзбек халқининг олийжаноб ва инсонпарварлик фазилатлари ҳақида шундай деган эди: «Ўша оғир йилларда, бир бурда нон танқис бўлган йилларда, Ўзбекистон уруш туфайли уй-жойсиз қолган минглаб оилаларга бошпана берди, нон берди, қанчадан-қанча етим есирларнинг бошини силади»[3;24].

Бироқ собиқ Иттифоқнинг асосан ишлаб чиқариш вазифаларини ҳал қилишга қаратилган позицияси ижтимоий муаммоларни кейинги ўринга суриб қўйган эди. Шунинг учун ҳам, ишлаб чиқаришда фаол иштирок этишга мажбур этилган аёлларнинг ижтимоий ҳимоя қилиниши билан боғлиқ сарф-ҳаражатлар сезиларли даражада чекланган эди. Уларга маиший, тиббий хизмат кўрсатиш ниҳоятда паст даражада эди. Аёллар меҳнатига талаб қанчалик юқори даражада бўлса-да, улар учун шароитлар яратиш масаласига эътибор шунчалик паст бўлган[4;153-154].

Республика хотин-қизлари урушдан кейинги халқ хўжалигини тиклаш ва ривожлантириш йилларида ҳам жамият ҳаётининг барча соҳаларида фаол иштирок этдилар.

Ўзбекистонда ишламайдиган аёллар фоизи собиқ Совет Иттифоқи бўйича ўртача кўрсаткичдан юқори бўлган, расмий энг кам истеъмол даражасидан паст шароитда яшовчи аёллар сони эса Ўзбекистонда бошқа совет республикаларидаги ўхшаш кўрсаткичлардан ошиб кетган.

Кам малакали, оғир, бунинг устига кам ҳақ тўланадиган меҳнат жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий ва маънавий ривожини секинлаштиради. Зеро, у ишлайдиганларни ўзидан бегоналаштирган, шу билан бирга уларда ўз болаларини бундай оғир меҳнатдан ҳар қандай йўллар билан эҳтиёт қилишга интилишни кучайтирган.

Собиқ Иттифоқнинг сўнгги йилларида Ўзбекистоннинг меҳнатга яроқли аҳолисининг 14 фоизи (бошқа республикалардаги 5,5 фоизга таққослаганда) ишсиз бўлганлигини ва уларнинг ўнтадан тўққизтасини аёллар ташкил қилганлигини кўрсатади[5;11].

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, қабул қилиб келинган қонунлар, амалга оширилган тадбирлар асосан аёлларни ижтимоий фойдали меҳнатга қаратиш, ишлаб чиқариш илғорларини мақташга йўналтирилди. Уларнинг турмуши, ҳаёти, оиласи муаммоларига етарли эътибор берилмади. Совет ҳокимияти раҳнамолари коммунистик партия манфаатларидан келиб чиқиб, хотин-қизлар меҳнатидан имкони борича турли усуллар билан, яъни рағбатлантириш ҳамда мажбурлаш орқали фойдаланишга ҳаракат қилди ва бунинг уддасидан чиқди.

АДАБИЁТЛАР:

1.Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. – Т.: Ўзбекистон, 1995.
2. Муҳаммадова Ш. Истиқлол аёллари //Ўзбекистон овози. –1997.- 18 сентябрь
3. Гендер тадқиқоти асослари курси хрестоматияси. – Т.: Ўзбекистон, 2003.
4. Бобожонова Д. Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий муносабатлар. – Т.: Шарқ.1999.
5. Ўзбекистон: мамлакатнинг умумий тавсифи. – Т., 2003.

Андижон давлати университети,
2010 йил 4 майда қабул қилинган.
(Тақризчи: проф. И.Алимов)